

Suomen temporaalirakenteen futuurista

Raija Bartens

Jouko Vesikansa on Virittäjässä 1974 käsitellyt yhtä suomen I infinitiivin pitemmän muodon sisältävistä lauseenvastikkeista, tyyppiä *hän horjui ja kompasteli kaatuakseen lopulta pitkin pituuttaan kadulle*. Rakenne tuo mieleen finaalirakenteen olematta kuitenkaan merkitykseltään finaalin. Vesikansa osoittaa, että tätä eräiden oikeakielisyyksiä paheksu-
maa rakennetta tapaa kuitenkin erinomaisten suomen kielen käyttäjien tek-
tistä. Ilmeisesti se siis kuuluu suomen kie-
len systeemiin. Vesikansa tulkitsee sen
temporaalirakenteeksi ja tällaisena se
täydentäisi suomen kahta muuta tempo-
raalirakennetta. Kyseessä olisi temporaali-
rakenteen futuuri, koska infinitiivin ilmai-
sema toiminta on myöhäisempää kuin
predikaattiverbin ilmaisema. Muut tempo-
raalirakenteet ovat temporaaliraken-
teen presens (*hän satutti kaatuessaan kä-
tensä*) ja temporaalirakenteen perfektin
(*kaaduttuaan hän ei päässyt enää jaloilleen*):
edellisessä infinitiivin ilmaisema toiminta
on samanaikaista kuin predikaattiverbin
ilmaisema, jälkimmäisessä aikaisempaa
kuin predikaattiverbin ilmaisema.

Vastaavanlainen rakenne on askarrut-
tanut saksan kielenkin kielioppien teki-
jöitä. Seuraava Thomas Mannin virke
sisältää muodoltaan finaalirakenteen kal-
taisen, mutta merkitykseltään temporaali-

lisen, futuurisen osan: *Denn das Kind, ein
kleines Mädchen, sollte nur ins Leben treten,
um nach einer armen Viertelstunde — — dem
Dasein schon nicht mehr anzugehören* (Erben,
Deutsche Gramm. s. 207). Rakennetta
käyttävät siis parhaatkin tyylitaiturit.
Nykykielessä sen käyttö on leviämässä,
mutta vaatii taitoa, koska erehtymisen
vaara on: rakennetta voidaan käyttää
vain, jos predikaattiverbillä ja infinitiivi-
rakenteella on sama tekijäpersoonaa ja jos
predikaattiverbin ja infinitiivin ilmaise-
ma toiminta ovat toisiinsa nähden sellai-
sessa suhteessa, että edellinen aiheuttaa
jälkimmäisen, jatkuu jälkimmäisenä
(väärin: *Er trat ein, um keinen Gruss zu
bieten* [’hän tuli huoneeseen; hän ei
tervehtinyt’]. Oikein: *Er stellte den Regen-
schirm neben sich, um ihn dann doch zu ver-
gessen* [’hän asetti sateenvarjon viereensä
unohtaakseen sen sitten kuitenkin’]
Duden, 3. laitos, s. 585). Dudenin kieli-
oppi nimittää rakennetta »esitystä eteen-
päin kuljettavaksi um zu -infinitiiviraken-
teeksi» (mp.), Erben erottaa »paradoksi-
seen päätökseen johdattavat um zu -raken-
teet» ja »kontinuaatiiviset um zu -raken-
teet» (mts. 207). Erben huomauttaa, että
rakenne ei selity upotetusta lauseesta vaan
koordinoiduista: *Er kam und verschwand
gleich wieder* [’hän tuli ja katosi heti taas’]
→ *Er kam, um gleich wieder zu verschwinden*

[’hän tuli kohta taas kadotakseen’] (mts. 208).

Saksan kieliopissa nämä esitystä eteenpäin kuljettavat finaalilauseen muotoiset rakenteet tulkitaan laajemman ilmiöryhmän osaksi. Dudenin kielioppi toteaa, että joskin itsenäiset tapahtumat yleensä ilmaistaan perättäisillä päälauseilla, esitetään toisistaan riippumattomat asiakokonaisuudet kuitenkin joskus sellaisena yhdysrakenteena kuin olisi kyse matriisilauseeseen upotetusta lauseesta. Näistä virkkeen osista käytetään yhteisnimitystä »esitystä eteenpäin kuljettavat osalauseet» (weiterführende Teilsätze). Niitä erotetaan mainitun finaalirakenteen muotoisen lisäksi esitystä eteenpäin kuljettavat relatiivilauseet (esim. *Wir riefen den Hund, der endlich auch wedelnd um die Hausecke kam* — Erben, mts. 293, *Ich suchte meinen Freund, den ich auch endlich fand* ja esimerkiksi Thomas Mannilta: *Sein Herz hämmerte* — — *zu der Musik, was er* — — *als quälend empfand* — Duden s. 584), esitystä eteenpäin kuljettavat konjunktiolauseet (esimerkki Thomas Mannilta: *sie setzte sich neben die Alte in den Fond des Wagens, während die jungen Mädchen die Rückplätze einnahmen* — Duden s. 584; Erben, mts. 203) ja esitystä eteenpäin kuljettavat partisiippiirakenteet (*Jetzt stand er abseits: von allen gemieden und von vielen verachtet* — Duden s. 585).

Olen kirjoittanut pikku artikkelini kahdesta syystä. Se on tarkoitettu huvittavaksikin esimerkiksi siitä, miten niinkin erirakenteisten kielten kuin suomen ja saksan ilmaisukeinot voivat kehittää

niin samanmuotoisia variaatioita, ja myös kysymykseksi, missä määrin saksan kielioppien ratkaisusta olisi hyötyä suomen kielen vastaavien ilmiöiden luokittelussa. Edelliset esimerkithän voitaisiin suomen-
taa hyvin samanlaisilla rakenteilla. (Relatiivilauseet: *Huusimme koiraa, joka lopulta häntäänsä heiluttaen tulikin kulman takaa. Etsin ystävääni, jonka lopulta löysinkin. Musiikki sai hänen sydämensä takomaan, minkä hän koki piinaavana.* Konjunktiolauseet: *Hän istuutui vanhan rouvan viereen vaunuihin, kun taas nuoret tytöt valitsivat takaistuimet tai: Hän istuutui vanhan rouvan viereen vaunuihin nuorten tyttöjen valitessa takaistuimet.* Partisiippiirakenteet: *Nyt hän oli ulkopuolella: kaikkien välttämänä ja monien halveksimana.*) Suomen sivulauseita, lauseenvastikkeita ja apposiitiota tarkasteltaessa olisi ilmeisesti aihetta ottaa tämäkin aspekti huomioon. Onhan Ellen Uuspöld viron lauseenvastikkeita tarkastellessaan todennutkin, että lauseenvastikkeen sisältämä lausekompleksi voidaan usein muuntaa koordinoituiksi päälauseiksi, esim. *söbralikult naeratades ütleb ta järgmised pedagoogilised sõnad* → *ta naeratab söbralikult ja ütleb järgmised pedagoogilised sõnad* (Keele modelleerimise probleeme I s. 105), *kuid internaati jäämata tuli Ervin õhtul tagasi* → *kuid Ervin ei jäänud internaati ja tuli õhtul tagasi* (mts. 119), — — *küsis isa, hämmastunud tütre enesevalitsematusest* → — — *küsis isa ja oli hämmastunud tütre enesevalitsematusest* (mts. 128), *käed välja sirutatud, ruttos onu külalistele vastu* → *onu ruttas külalistele vastu ja ta käed olid välja sirutatud* (mts. 195).

Osoite:

Pihlajatie 42 A 37-38
SF-00270 Helsinki 27